

FORUM THEOLOGICUM SARDICENSE

prius

БОГОСЛОВСКА МИСЪЛ

1/2020

annus XXV

*Издание на Богословския факултет
при Софийския университет „Св. Климент Охридски“*

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Главни редактори:

доц. д-р Светослав Риболов, доц. д-р Павел Павлов

Членове:

*о. проф. д-р Порфириос (Джеорджи), проф. д-р Мария Йовчева, доц. д-р
Ивайло Найденов, доц. д-р Йон Мариан Кройтору, проф. д-р Илияс Евангелу,
гл. ас. д-р Андриан Александров*

COLLEGIUM EDITORUM

Svet. Riboloff & Pavel Pavloff

*Fr. Porphyrius Georgi (University of Balamand), Maria Yovtcheva (University of
Sofia St. Clement of Ochrid), Ivaylo Naydenov (University of Sofia St. Clement of
Ochrid), Ion Marian Croitoru (University of Valachia, Targoviste), Ilias Evangelou
(Aristotle University of Thessaloniki), Andrian Alexandrov (University of Sofia St.
Clement of Ochrid)*

© Богословски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

© Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

ISSN 1310-7909

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Предговор от Иван Христов</i>	5
Димо Пенков <i>Нетварната светлина на Преображението Господне в учението на св. Григорий Палама</i>	7
Светослав Риболов <i>Иконографска почит на св. Григорий Палама в късновизантийската и поствизантийската епоха</i>	33
Любомира Стефанова <i>Паламитските идеи за нетварната божествена светлина на образа в солунските църкви от XIV век</i>	81
Венцислав Каравълчев <i>Съвременният антипаламизъм и православно учение за обожението</i>	113
Димитриос Целенгидис <i>Онтологията на обожавашата благодат според поборника на исихазма Григорий Палама</i>	131
Теодор Зисис <i>Употребата на логически доказателства в богословието според св. Григорий Палама</i>	143
Пламен Михайлов <i>Стенописи и щампи на свети Йоан Рилски и поклонничеството през Възраждането</i>	155

CONTENTS

Foreword by Ivan Christov	5
Dimo Penkov <i>The Uncreated Light of Transfiguration of Our Lord in St. Gregory Palamas' Thought</i>	7
Svetoslav Ribolov <i>Iconographic Veneration of St. Gregory Palamas in the Late Byzantine and Post-Byzantine Period</i>	33
Lyubovira Stefanova <i>The Palamite Ideas for the Divine Light of the Image in the 14th Century Churches of Thessaloniki</i>	81
Ventzislav Karavaltchev <i>The Modern Anti-Palamism and the Orthodox Doctrine of Theosis</i>	113
Dimitrios Tselengidis <i>Ontology of the Divinizing Grace according to the Defender of Hesychasm St. Gregory Palamas</i>	131
Theodore Zisis <i>The Use of Logical Proofs in Theology according to St. Gregory Palamas</i>	143
Plamen Mihailov <i>Murals and Prints of St. John of Rila and the Revival Pilgrimage</i>	155

ПРЕДГОВОР

Настоящият брой на сп. *Forum Theologicum Sardicense*, с предходно заглавие *Богословска мисъл*, включва статии, посветени на темата за духовното съзерцание в паламитското богословие и неговите проявления в иконографията. Тези статии представят резултатите на проект „Образът и свещеното изображение в паламитските спорове“ (СУ 80-10-152 / 21.04.2017 г.), който имах честта да ръководя. Актуалността на един подобна тематика се определя от особеното значение на паламитското богословие за православното Предание и неговото относително слабо познаване у нас. Затова, след като публикувах своя монографичен труд „Византийското богословие през XIV в.“, реших че трябва да допринеса за разширяване на обхвата на изследванията, като организирам този проект и привлека нови изследователи.

Негова главна насока беше паламитското учение за духовното съзерцание на Божествената светлина и неговото влияние върху православната иконография от XIX – XV в. Това учение е в центъра на богословския дебат между св. Григорий и неговите опоненти. Общо при противниците на паламизма е, че те свеждат съзерцанието на Божествената светлина до възприятие в сетивни образи и го противопоставят на умозрението като по-висше познание. Тяхната позиция показва зависимост от античната гносеология и естетика, ограничени в рамките на антитезата сетивно–умопостижимо. Православното учение на св. Григорий говори за едно трето – духовно възприятие на преобразените сетива и ум, което се издига над тази антитеза. В неговата основа е единението с Божествената светлина, която не е нито сетивна, нито умопостижима, а е духовна, отделена по преизобилие от всичко тварно, и не подлежаща нито на сетивността като такава, нито на разума сам по себе си. Затова съзерцанието на тази светлина не е нито усещане, нито мисъл, а нещо трето – духовно възприятие, преизобилно отделено от всички тварни познавателни сили и достигано по пътя на благодатта, преобразяваща човешката природа, както това се случва на Преображение.

След като учението на св. Григорий Палама получава съборно потвърждение, идеите за Божествената светлина и преобразеното тяло

Господне намират израз в централната част на християнския храм чрез иконографията на Христос Пантократор и епифанийните композиции с есхатологичен характер. След канонизирането на св. Григорий те намират ярък израз и в неговата иконография. За съжаление, с единични изключения и в ограничена степен, изкуствоведските изследвания не държат сметка за богословския контекст и ограничават своите наблюдения до техниката на иконописта от този период, изучавайки специфичните композиционни и цветови акценти в нея. В противовес на това, настоящите публикации са комплексни и интердисциплинарни, обединявайки подходи от християнската догматика, патрологията, философията, естетиката и иконографията, като включват и теренно изследване от местата, в които основно се е подвизавал св. Григорий Палама – Солун, Верия, Кастория и Света гора – Атон. Вярвам, че те представляват достоен принос в изучаването на паламитското богословие и неговото място в православното Предание.

25.11.2020 г.

на св. Климент Охридски

Иван Христов

Forum Theologicum Sardicense
1/2020

Под редакцията на
доц. д-р Светослав Риболов и доц. д-р Павел Павлов

Редакция на английски език:
ас. д-р Йоаннис Каминис

Художник на корицата и предпечатна подготовка:
Златина Карчева

Издание на:
© Богословски факултет при СУ „Св. Климент Охридски“
© Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
www.unipress.bg

Адрес на редакцията:
Богословски факултет
на СУ „Св. Климент Охридски“
София 1000, пл. „Св. Неделя“ № 19
e-mail: bogoslovskamissal@gmail.com